

ГРАЖДАНСКИ ОГРАНИЧЕНИЯ НА “ЛЕВИАТАНСКОТО” ПРАВИТЕЛСТВО: ПОЛИТИКИ НА ПРЕХОД В БЪЛГАРИЯ

В стандартните теории за управлението в преходните икономики (Olson, M., Jr., 1995. Why the Transition from Communism Is So Difficult. Eastern Economic Journal 21, 437-462.) политиците и бюрократите се смятат за “бандити”, които извличат максимално ресурси от обществото. Това се ограничава, когато те очакват да се задържат на власт за по-дълъг период, и когато обществото може да се противопостави. Когато се опитват да забогатеят бързо и след това да си тръгнат, за тях е трудно да работят заедно – те стават “дезорганизиран неустановени бандити”. В прехода обществото започва да работи заедно, за да попречи на правителството да извлича изгоди, променяйки ограничението пред “бандитите”.

Студията използва тези принципи, за да анализира преходните политики в България. Докато някои политически “герои” извличаха изгоди, други следваха традиционните авторитарни принципи, създавайки лидерската идея за общественото благо – концепция на правителство като левиатанското. Разглеждани са четири епизода на преходна икономика. Във всеки от тях правителството следваше политики, които доведоха до неговия крах чрез гражданска съпротива. Или правителствата бяха твърде “дезорганизираны” да проведат политики за максимизиране на ползата, или те подцениха желанието на обществото да се опълчи на тези политики.

1. Въведение

Тази студия развива идеята за ограничено левиатанско правителство, което ще максимизира собствената си полза, а ограничението е наложено от обществото. Моделът на Olson (1995) и Neumärker (1997), е разширен, за да съответства на някои от стилизираните факти и драматични събития в българския преход. Олсън разглежда два вида “бандитски” режими: неподвижни и неустановени. И в двата случая режимът цели извличане на възможно най-много ресурси от обществото. Първите планират да останат на власт за неопределено време и затова извличат относително малко ресурси за единица време, като някои се реинвестират, така че по-късно да се изземат в по-големи размери. Обратно, неустановените очакват да останат на власт за кратко време, и затова при тях извличането на ресурси става бързо, като стратегията тук е да се заграбят колкото може повече. Следователно те не са систематични и организирани в придобиването на ресурсите; действайки по едно и също време, те трудно организират своите усилия. Докато “бандитският” модел има елегантна формална структура, правителствата в преходните страни обикновено са свързани с добра

¹ Кенет Коффорд е преподавател в Департамента по Икономика, Колеж по Бизнес и Икономика, Университет на Делавейър.

политика, водеща до “левиатански” модел, или някакъв бандит с добро сърце.

Докато преходната политика в България беше отчасти “независим” процес извън и над обществото, за да задържи властта, всяко правителство трябваше да бъде съюзник на основни социални групи и да взима под внимание потенциала на тяхното недоволство. Освен това най-характерната действителност на политиката и администрацията стана титулярите да могат за кратък срок да задържат позицията си, преди събитията да са ги лишили от власт.

Това последно условие се проявява чрез серия от правителства на “неустановени бандити”: политици и бюрократи агресивно ще се самовъзвеличават в много краткосрочен период. И все пак, за разлика от модела на Олсън, тези “бандити” не са напълно независими от обществото. По-скоро в новия демократичен контекст на България (и други преходни икономики) лидерите трябва се съобразяват с общественото недоволство, особено на студентите, и да отчитат ценностите на своите политически съюзници, групи в обществото, които ги подкрепят политически.

Ние адаптираме модела, за да вземем под внимание тези фактори. След което го обединихме с емпиричните стилизирани данни.² Основните стилизирани факти, които трябва да бъдат обяснени, са следните: (1) България има парламентарен режим, но правителствата изглежда не следваха стандартната оптимална стратегия за такива режими (придържай се към златната среда, стреми се към преизбиране). (2) Повечето правителства паднаха по време на мандат и така загубиха възможност да получат допълнителни ресурси. (3) Правителствата често имаха трудности поради действията на техните подчинени, несъвместими с използването на мониторинг и контрол от страна на лидерите с цел максимизиране на облагите. (4) Правителствата бяха свалени няколко пъти от очевидно неочаквани митинги и демонстрации, което може да е несъвместимо с дългосрочна максимизация.

Силен аргумент е, че политическите лидери изглежда са подценили важността на външните политически фактори. Може би поради дългата традиция на авторитаризъм, те не са осъзнали напълно степента, до която трябва да се адаптират към цялостния баланс на политическите сили. Вероятно засилената роля на обществените медии в осигуряването на информация за “скандали” също не беше преценена правилно от политиците.

Основните специфични епизоди, разгледани с модела, са (1) краха на първото избрано социалистическо правителство през 1990-1991г.; (2) краха на първото правителство на Съюза на демократичните сили (СДС) през 1992-1993г.; (3) политиката на коалиционното правителство на Беров през 1993-1994г.; (4) краха на социалистическото правителство на Виденов през 1996-1997г. Ние смятаме, че всеки от тези епизоди беше неочакван и нежелан от политиците в правителството с парламентарно мнозинство по това време,

² Добър преглед на икономиката и решенията на икономическата политика са в Bristow (1996) и в докладите в Jones and Miller (eds.) (1997), например Enev (1997); Miller (1997). Добър детайлен преглед на политическите решения е представен от Melone (1998), докато Moser (1994) представя критични разсъждения.

предполагайки някаква грешка.³ След това разглеждаме два сравнително продължителни процеса, които протичаха на по ниско равнище от ръководител на правителство; (5) продължаваща малка по мащаб корупция на бюрократи на средно и по-ниско равнище, например в митниците; (6) експлоатиране на постове в държавни предприятия от техните ръководства. Те приличат много на “дезорганизираното” експлоатиране, което Олсън асоциира с режима на Брежнев, но в България такива хора са редовно публично обвинявани и от време на време разследвани и уволнени. Като алтернатива те са “коалициите”, които осигуряват на по-висшестоящите запазването на властта им.

За да се анализират тези случаи, използваме метода на “аналитични описания”, предложен от Bates (1998). Той включва изследване на случаи на критични събития с относително формален игрово-теоретичен подход, позволявайки тестване на теории.

Точка 2, която следва, изгражда изцяло графичен модел, който обяснява алтернативите на ефективно правителство, правителство – “неподвижен бандит”, правителство – “неустановен бандит” и след това ограниченията на “общественото възмущение” и “изграждане на коалиция”. Цялостната рамка е тази на оптимизирането на ограниченията, но прибавянето на обществото и коалициите налага игрово-теоретичен подход. Точка 3 се опитва да нагласи стилизираните факти на основните политически събития към модела, показвайки как някои хипотези (особено някои общо предложени от българското общество) изглеждат невероятни. По-скоро опити за оптимизация с някои съдбоносни грешки могат по-добре да обяснят тези случаи. Може да се спори дали политическите провали, съответстват на модела “война на изтощение”; тази възможност се взема предвид. Точка 3.4.1. разглежда продължаващата корупция на средно и ниско ниво, опитвайки се да разбере нейната природа. По-специално се разглежда основната причина за “дезорганизираните неустановени бандити”. Точка 4 дава заключения.

2. Прост, изцяло графичен модел

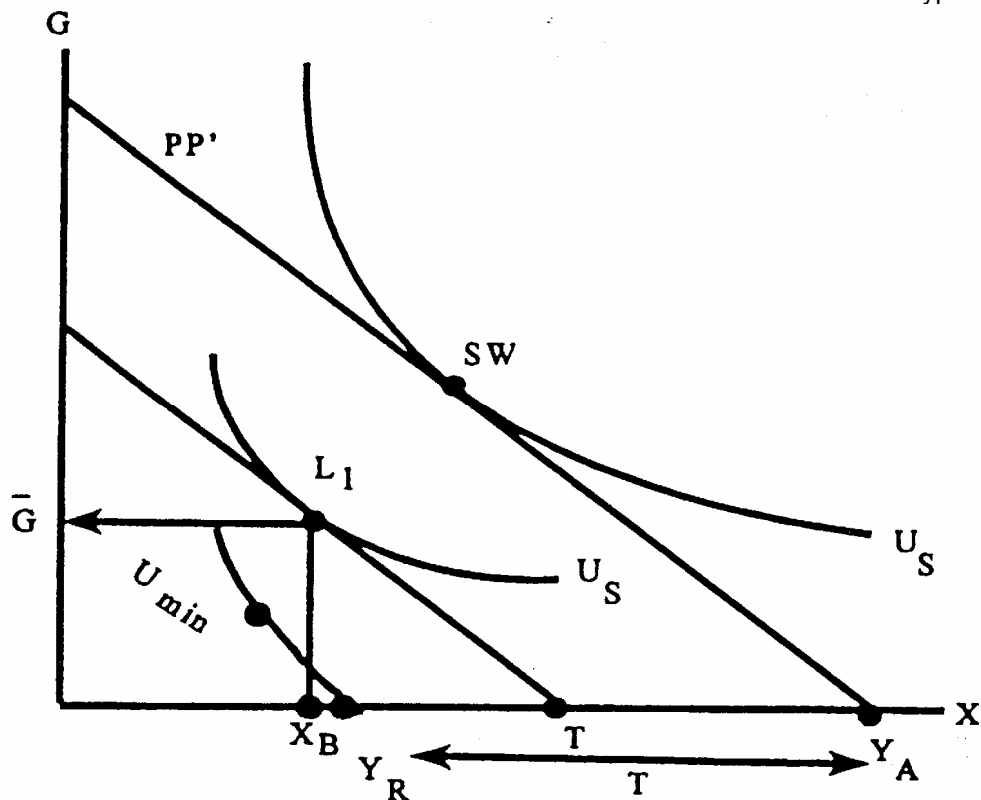
За нашия основен модел разглеждаме общество, което желае две блага – частни приходи x и правителствени обществени блага G . Оттук функцията на благосъстоянието на обществото е $U_s(x, G)$. Фиг. 1 показва тази ситуация. Нека си представим първо състояние на облекчена “анархия”, където всеки индивид произвежда блага частно, а няма обществени блага. Тук Y_A представя дела на частните блага от националния доход. Избирайки обществени, както и частни блага, границата на социалното производство е PP' – минавайки през Y_A и при наклон от -1 показвайки, че няма социални загуби от данъците.⁴ Кривата на социалното безразличие през Y_A , $U_s(Y_A, 0)$,

³ Ние допускаме, че едно правителство, което е избрало да действа като “неустановен бандит”, може да избере да краде много бързо, очаквайки скоро да бъде хванато и изхвърлено. Ние ще трябва да обясним в разгледаните случаи защо това не схващат ръководителите на правителството.

⁴ Това допускане е направено за опростяване. То може да бъде защитено от перспективата, че много обществени блага могат да бъдат представени ефективно от стимулосъвместими институции (Ostrom, 1990). То ще бъде модифицирано по-нататък от допускането, че

показва, че членовете на обществото биха имали по-голяма полза, ако някои от частните приходи могат да се превърнат в обществени блага G (максималното възможно обществено благосъстояние е SW^6).

Фигура 1

Рамката, допускаща криви на социално безразличие, предполага, че хората са почти еднакви в своите предпочитания към частни и обществени блага – ние ще разгледаме това по-късно, тъй като е важна отличителна черта на България. Освен това, въпреки “анархията”, не съществуват сериозни бандити, така че възниква пазарен обмен и хората сами защитават своята собственост. Все пак липсва достатъчно политическа воля или законова сигурност на правата.

Нека си представим една напълно ефективна и безплатна политическа система. Абстрахирайки се от действието на данъчната система (представете си самооблагащи се институции, както е предложено от Tiebout и Ostrom, и данъците и изборите на Groves-Ledyard, налагащи оптимални количества

правителството ще спечели приходи и ще върне само част от тях на обществото, като G – разновидност на “търсещ ползи” подход.

⁶ Докато анархията е теоретично желана идея, на практика тя не е равновесие, тъй като властимащите (може би бандити) в обикновения случай биха го разрушили. (Исландците и швейцарците обаче са имали самозащитаваща се анархия през по-голямата част от историята си.)

обществени блага и осигуряващи необходимите данъци), доходът може да бъде преместен на 45° от Y_A към SW , давайки най-голямото социално благосъстояние.⁶

2.1. Старият комунистически режим

Сега прибавяме и “Левиатан” – неподвижно, но не много социално ориентирано общество, следвайки някой исторически прецедент в Източна Европа (и модела, предложен от Олсън, 1995).⁷ Първо, да допуснем, че Левиатан иска да получи най-големия “устойчив” излишък, притискайки частните действащи лица към най-ниското равнище на ползи, което им позволява да оцеляват, да се възпроизвеждат и да реинвестират, тук U_{min} и неговата сума сред икономическите агенти U_{min} . При U_{min} наличните за Левиатан ресурси са разликата между PP' и U_{min} , измерена по всяка хоризонтална линия на фиг. 1 (тъй като и правителството, и обществото използват същото обществено благо). Ние показваме това хоризонтално разстояние на фигурата като TT' , представлящо наличните данъци при Левиатан. Така левиатанските предпочитания на ресурси е максималната $TT' = x$ между PP' и U_{min} .

При дадени налични ресурси TT' това управително тяло може да консултира своите предпочитания да избере равнище на частни доходи за себе си, обществени блага за обществото или в този смисъл дори да върне някакъв дял от този приход към частните граждани. Така по-пълна функция на ползата за Левиатан е $U_l = (G, x_b, x)$ към растеж). Фиг. 1 показва по TT' наличните възможности на управителното тяло да избира собствените си частни приходи и чистото обществено благо, докато точките под TT' са изборите от трите възможни алтернативи. L_1 дава допуснатия избор с x_b , ресурсите, частно усвоени от Левиатан, и G – количеството обществени блага. Кривата на безразличието на правителството през L_1 не е непременно съвместима с тази на обществото през SW , тъй като съставляващите управителното тяло, могат да имат много различни възгледи относно обществените блага.

Защо Левиатан може да избере да има положителни количества от всичките три ползвания на прихода? Османските лидери извличаха ресурсите на България, като ги използваха за свой личен лукс и за армията си, без да се съобразяват с благополучието на населението. В тази рамка личната полза за Левиатан е x_b . Те са се грижили да осигурят минимални обществени блага – мостове, главни пътища, някои политики срещу “разбойници” (борци за свобода!), водоизточници и пазари. Те са осигурявали и “смесени” обществени блага, като джамии.

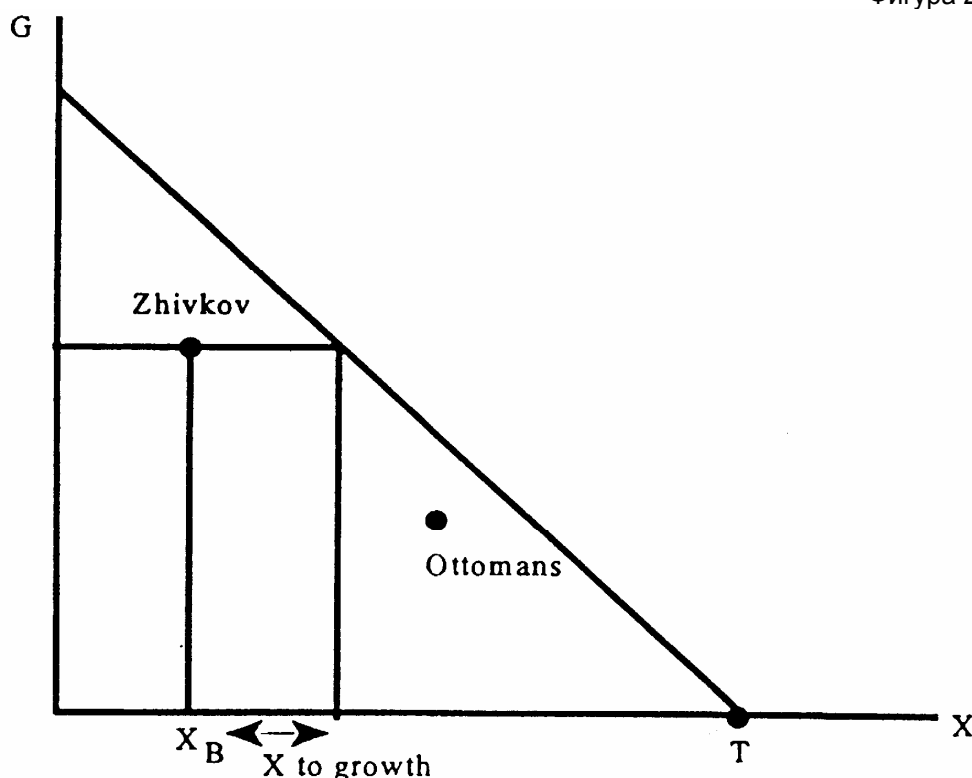
Комунистическият режим определено се грижеше за собственото си материално благополучие. Но неговата идеология го принуди да избере по-скоро друго. Фиг. 2 дава възможно сравнение с османския манталитет (ние показваме, че само малка част от правителствените активи са били

⁶ McGuire et al (1996) разглеждат проблема за скъпите данъци, който не е критичен за този анализ.

⁷ Добър общ политически фон е в Rose (1998). Те наблягат на елемента на международен произвол при комунизма.

използвани за населението, може би свързани с Мидхад Паша (Lamre and Jackson, 1982, р. 149; Palairer 1997). Обратно, комунистическият режим на Живков, самият той живеел добре, вложи много пари в инфраструктура и капиталово инвестиране, вкл. инвестиции в образование и домакинства. Той също осигури и голям растеж на потреблението на обществото, което беше част от комунистическото идеологично мислене. Живковото положение на фиг. 2 показва, че това правителство вероятно не беше истински бандит, тъй като то отдели много големи ресурси за дългосрочен растеж, който ще е от полза само за бъдещите поколения.⁸

Фигура 2

2.2. Правителството като неустановен бандит

Балканите исторически са имали много “неустановени бандити”, които са преминавали през техните територии, вземайки всичко, което могат да заграбят. Те са могли да имат достъп до *всички* частни приходи на обществото – Y_A . Дори неустановените бандити не са могли да извличат

⁸ Трудно е да се докаже, че правителство като комунистическото Живково, няма да бъде чист бандит, тъй като при достатъчно ниско дисконтиране стойността на бъдещите инвестиции става неопределено голяма. Живков се превърна в старец без наследници и все пак инвестираше. Може би неговото обкръжение се е надявало да се радва на дълъг и печеливш период на власт след него, и така да има много дълъг времеви хоризонт. Pundeff (1993) дава някои биографични данни за Живков и неговите предшественици и конкуренти.

много голяма част от ресурсите на обществото; прасетата биха могли да се скрият в горите, а къщите са били твърде големи, за да се носят. Така че те не можеха да правят значителни набези върху физическото капиталово имущество на обществото, над някои домашни животни и злато и ценности. Тук бихме искали да посочим, че “нустановените” бандити не успяват да получат почти всички обществени ресурси, и че значителна част от тях са изгубени, защото обществото се опитва да “запази” своите ресурси и бандитите се опитват да ги “вземат”. На фиг. 3 е показан подобен случай. Тук количеството на личните приходи на обществото е показано по абцисната ос, с общо количество Y_A . Ординатната ос показва количеството ресурси, прехвърлени към нустановения бандит, x_{RB} . При ограбването на ресурси нустановеният бандит губи част от тях, особено частта β , така че той може да заграби само:

$$x_{RB} = (1 - \beta)Y = (1 - \beta)(Y_A - x_p),$$

където x_p е количеството лични ресурси, които този бандит оставя за гражданите.

Всъщност правителство от типа нустановен бандит със сигурност среща намаляваща възвръщаемост на заграбените ресурси, както е показано от пунктирната линия. Тогава един истински нустановен бандит ще натисне до някакво много ниско ниво на x_p и ще получи максимално възможни ползи преди да продължи нататък. Той няма да се съобразява дали хората оцеляват, неговият проблем е само съпротивата на народа и трудността за заграбване на всички ресурси, когато не познава много добре реалната среда.

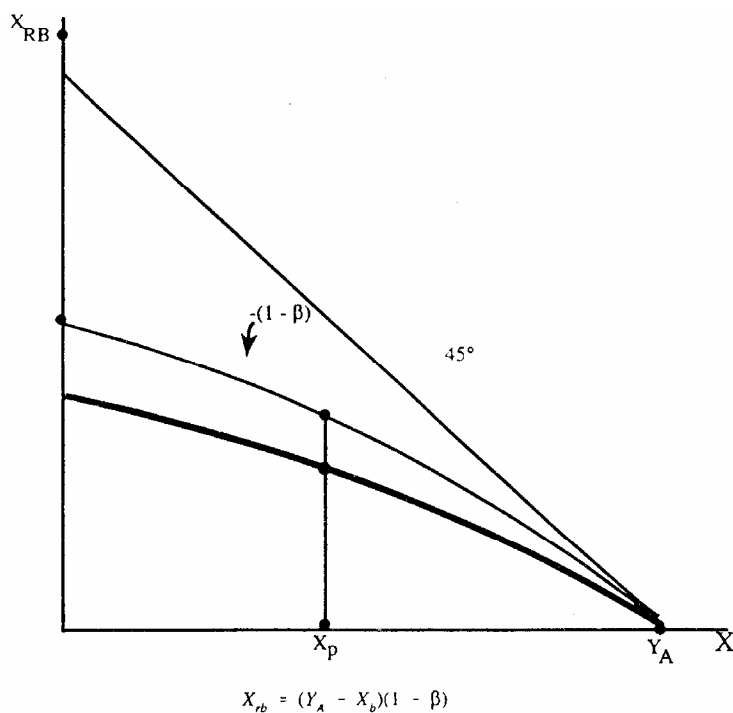
Сега терминът “нустановени бандити” е само метафора за определен тип правителствено и бюрократично поведение. За щастие в България политическото ръководство не е толкова безмилостно, колкото са били хуните или готите по онова време, или златната орда в южна Русия. По-скоро тези хора са индивиди с власт или на правителствени позиции, или “свързани” с хора на правителствени или “официални” позиции. Често те са директори на държавни фирми, назначени от преходното правителство. Те очакват да запазят позициите си само за кратко време (обикновено година-две) и да не срещнат сериозни проблеми със своите началници за някакви погрешни действия, които са предприели – освен ако тези действия предизвикват неприятности за началници, или политически скандал или някакъв вид физическо недоволство на обществото (вж. Verheijen and Dimitrova – 1996).

Контраст с истински “организираните” нустановени бандити е, че бандитизмът в този модел е твърде децентрализиран и те си пречат взаимно. Така един бюрократ може да получи “мек” заем от банка, докато тогава политически свързан банков шеф разбира, че банката няма пари да подкрепи неговия частен бизнес.⁹ Докато последствията от “организираните” и “дезорганизираните” нустановени бандити са подобни в намаляването на бъдещия общ резултат, нустановеният бандит ще действа в краткосрочен

⁹ Elster (1998) говори за “безмилостно краткосрочно поведение” в новия частен сектор. OECD (1997) описва споразумение между банки и фирми, за да избягнат данъци и да източат приходите.

интерес на група от бандити. Дезорганизираните неустановени бандити се нараняват помежду си прекалявайки с изземването на обществените блага от общия приход на страната.¹⁰ Тъй като комунистическите режими практикуваха демократичен централизъм, те би трябвало да са силно организирани структури. Olson (1995) твърди, че обратното се получи през годините на режима на Брежнев, тъй като “центърът” не желаше да наказва неподчинението на ниско стоящите подчинени.¹¹ Определено Българската комунистическа партия запази по-силен централен контрол, отколкото Съветската Партия в края на 80-те години, но задачата ни тук е да докажем, че няколко големи провали в политиката на Българската социалистическа партия се дължаха на дезорганизация, обратно на нейния имидж за единство. Blanchard and Kremer (1997) дават убедителен модел на “дезорганизация” в преходните икономики, наблюдайки на неспособността на директорите на фирмите да стигнат до споразумение за максимизиране на общи ползи. Този свързан модел сочи, че въпреки миналия успех в работата заедно, в преходните икономики “старите” директори могат да се провалят в сътрудничеството за придобиване на общи ползи.¹²

Фигура 3

¹⁰ Така моделите на свръхриболов са добра аналогия на моделите на дезорганизирани бандити.

¹¹ Roberts (1969) доказва това изказване много ясно.

¹² Този подход на “дезорганизация” не съвпада с твърдението за установено “доверие” и надеждни бизнес-отношения, разкрити в няколко изследвания, вкл. Koford (1998). Може би разликата е, че поддържането на добри бизнес връзки е съществено за незабавното оцеляване, докато хипотезата за “дезорганизация” е приложима за дългосрочни или инвестиционни избори. Тогава двете точки ще бъдат съвместими и ще прилягат на българските “политически” факти.

Съществуват сериозни ограничения на количеството и типа на "присвояване" на ресурси, което тези бандити могат да постигнат. Трудно се извличат пари от частните граждани, които нямат връзка с правителството. Все пак могат да се намерят частни фирми, които да се "инспектират" и създавайки им "нарушения", ще бъдат нужни подкупи. Държавните фирми имат много връзки с правителствени агенции, както и с бизнес сектори, които са политически ангажирани, като банки и железници. Фирмите, търгуващи с чужбина, трябва да се разправят с митническите власти. Накрая, служителите на държавните фирми плащат данъци на държавата, а държавният бюджет е голям източник на ресурси.

Докато икономистите се концентрират върху "бандитската" страна на тези присвояващи дейности, важно е също да се разбират различните социални норми, които изглежда възпират действията за облагодетелстване. Това, което отличава България от Русия е, че "бандитите" в България изглежда не желаят да убиват хората, които им се изпречат. Но много други социални ценности се явяват като скрити бариери за облагодетелстващи дейности. Ако сравним желанието на Чингис хан да извлича ресурси с това на съвременните търсачи на облаги, виждаме границите, ограничаващи днешните български "бандити". Съществуват и допълнителни граници, които не можем да разберем добре, защото сме свикнали с обичаите на нашето общество.

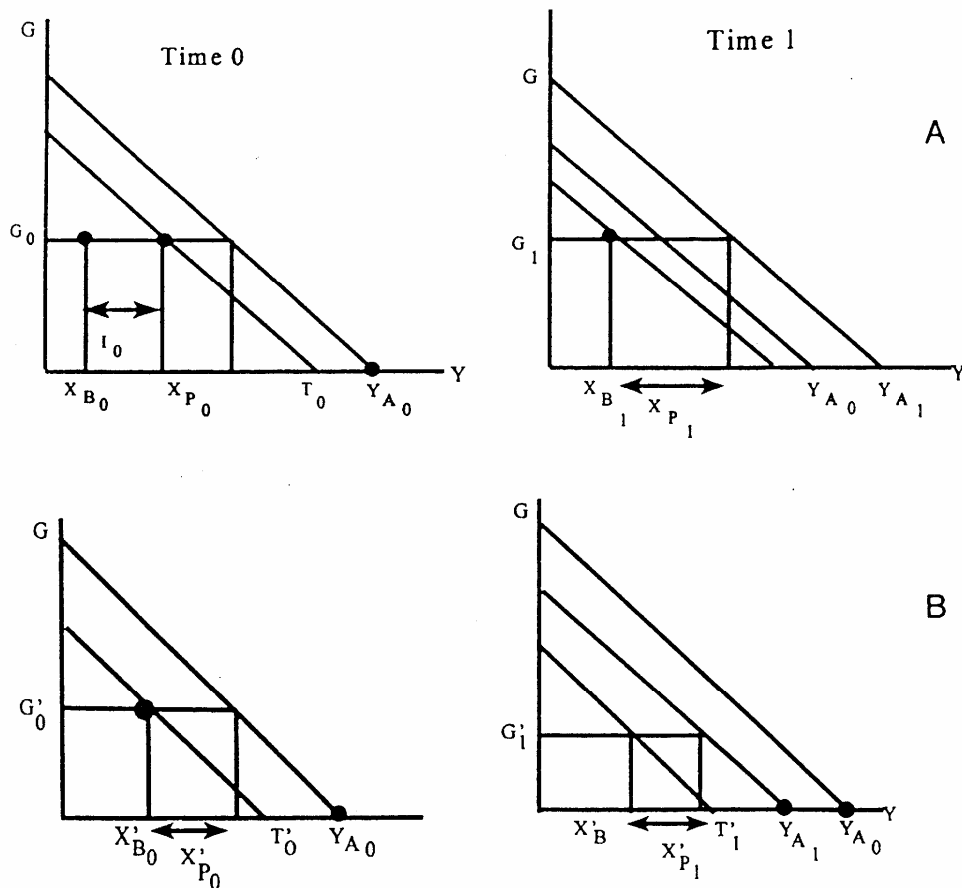
2.3. Бандитите във времето

Ефектите във времето от двата типа "бандити" са твърде различни. Неподвижният бандит иска да продължи да забогатява в същата страна, а неустановеният – не се интересува в дългосрочен план. Тези два случая са показани на фиг. 4. Сектор А показва неподвижния бандит или Левиатан през два периода, докато сектор В – резултата при среда на неустановен бандит. Както беше посочено във фиг. 2, класическият български неподвижен бандит не заграбва максимални облаги за лични ползи, а инвестира част от обложените ресурси. (Модел на максимизирането на ползите от извличане на ресурси от бандита през единичен период е развит в McGuire, et al (1996), раздел 2; моделът може лесно да се интерпретира като оптимизационен модел във времето.) Оригиналните ресурси, налични във време 0, са Y_{A0} . Във време 0 неподвижният бандит събира данъци T_0 , от тях той използва лично ресурси x_{B0} , осигурява правителствени ресурси G_0 (по ординатната ос) и връща обратно ресурси I_0 в частния сектор (с цел увеличаване на инвестициите).¹³ I_0 не са консумирани от обществото, но все пак могат да се включат с функцията на ползите като част от бъдещия успех на страната. В резултат на високите равнища на I_0 и G_0 общите приходи се увеличават за период 1 до Y_{A1} , позволявайки по-високо равнище на G – G_1 , по-големи частни доходи за Левиатан – x_{B1} , и частни доходи и частни инвестиции – x_{P1} . Рваницето на инвестициите потенциално може да е по-високо и от период 0.

¹³ През по-голямата част от историята на България и други страни от съветския блок върнатите ресурси бяха главно за инвестиции, но в някои периоди, като края на 80-те години в България, известно недоволство и възможен крах на социалистическата система доведоха до изразходването на тези ресурси главно за потребление.

Фигура 4

$$\begin{aligned} X_{P_1} &> X_{P_0} \\ G_1 &> G_0 \\ X_{B_1} &> X_{B_0} \end{aligned}$$

За разлика от него, случаят с лутащия се бандит показва намаляване след време на наличните ресурси и за бандитите, и за обществото. В сектор В, време 0, той също се изправи пред частен доход Y_{A0} и може да получи данъци T'_0 , което да е повече или по-малко от T_0 в сектор А, тъй като лутащите се бандити са по-безмилостни, но по-зле организирани. Все пак равнището на G_0 , осигурено от неустановен бандит, е твърде ниско и лутащите се бандити вземат за свое лично ползване всички останали ресурси, които могат да получат от “данъци”. (Често в България, а изглежда и в Русия, този доход е изнасян вън от страната, за да бъде запазен в чужбина, както твърди Miller (1997). Тъй като неустановеният бандит оставя твърде малко допълнителен приход за инвестиране и “инвестиционните” блага са вероятно по-податливи за заграбване отколкото богатата за потребление,

извършва се много малко инвестиране. Такова не е показано на фигурата. За разлика от традиционни активи, като сгради например, съвременните инвестиции включват банкови депозити, запаси и други пазарни блага; общественият служител също може по-лесно да “задържи” инвестиционните планове за да получи откуп, отколкото производствената дейност на една фирма.

Изводът от този анализ е, че равнището на доходите пада от период 0 до 1, както е показано на сектор В, време 1. Целият доход Y'_{A1} е по-нисък от Y'_{A0} и при дадени по-малко ресурси $T'_1 < T'_0$, $G'_1 < G'_0$, $X'_{B1} < X'_{B0}$ и $X'_{P1} < X'_{P0}$. Този процес продължава неопределено в бъдеще – 2, 3, 4 и т.н., така че за всеки времеви период и тогавашните бандити, и обществото са по-зле. Това предполага проблеми от обществото, както е описано в точка 2.4.

2.4. Обществено противопоставяне на бандитите: бунт

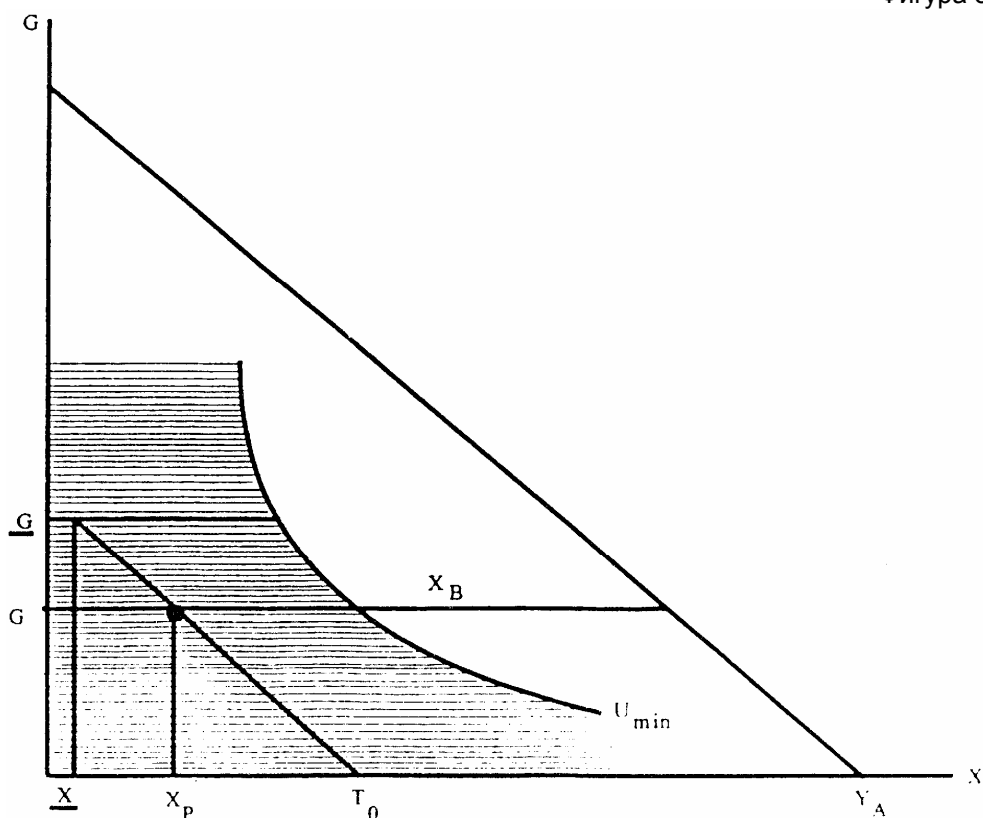
Нашето следващо допускане е, че съществува минимално равнище на полезност, което обществото изисква, иначе ще се разбунтува. Идеята тук е, че когато е насила доведено до достатъчно ниско такова равнище, обществото смята, че “правителствена реформа” ще допринесе за общественото благо, което ние също можем да разглеждаме като част от G . Ако членовете на обществото смятат, че си заслужава да допринасят за общественото благо, те го правят, и така имат някаква вероятност да изхвърлят бандита. Weingast (1997) развива подробен модел на този процес. Той допуска, че обществото трябва да се споразумее да координира изхвърлянето на бандита и че това споразумение е предизвикано от “важни моменти”, развити от елита, определящи кои правителствени действия са изключително “нарушение на гражданските права”. Bristow (1996, p. 226) разглежда общественото незадоволство в България според изследването на Rose. Rose (1998) твърди, че обществата в централно- и източноевропейските страни, вкл. България, са се отдали силно на демокрацията. Следвайки природата на политиката, вероятно друг Левиатан ще замести първия бандит, но този ще бъде по-внимателен за реакцията на обществото към прекалени вземания.

В нормално голямо общество ще бъде трудно да се мобилизират много индивиди да осигурят защитата на общественото благо срещу бандита. Равновесният принос на Неш е вероятно нула, или поне почти нула. Така, за да се осигури на общественото благо някакво колективно действие, този проблем трябва да бъде разрешен. Аз предполагам, че това включва хетерогенност сред обществото. Някаква малка група от него има най-ниския разход на ангажиране в осигуряването на общественото благо; друга по-голяма група иска да го осигури, когато първата група направи това и т.н.

Започваме с широкомащабния анализ на баланса и дисбаланса и тогава минаваме към детайлен микроикономикс на осигуряването на това обществено благо. На фиг. 5 е показана минималната *полезност*, която обществото ще приеме – U_{min} . Освен това тя показва какво ще се случи, ако то застане под равнището U_{min} и успее да създаде общественото благо в “опозиция” или “бунт”: количеството на такова частно създадено обществено

благо ще бъде G . Да допуснем, че правителство “неустановен бандит” е притиснало обществото до равнище на полезност под U_{min} . На фиг. 5 това е положението с правителствено осигуряване G , частни блага x_p и частни блага на бандита x_B . В процеса на бунта частните блага ще паднат до x , тъй като обществото трансформира своите частни ресурси x_p в обществени блага, полезни за противопоставяне на неустановения бандит. Така обществото ще понесе значителна загуба на доходи в краткосрочен план, противопоставяйки се на бандитското правителство.

Фигура 5

Как ще се развие противопоставянето на правителството? Първо, ние знаем, че един истински случай с “голям брой” участници не е вероятен, за да осигури получаването на общественото благо (Olson, 1965). По-скоро малък брой от “най-твърдите” опоненти изглежда се опитва да се мобилизира и организира; ако те успеят в своите усилия, други може да се присъединят към тях (вж. Yin (1998) за такъв модел; Kuran (1989, 1995) развива детайлно избора по време на подобни бунтове). Такъв беше случаят при ранните демонстрации, които свалиха комунистическите режими и изглежда най-разумно да се моделира това, което действително се е случило, да се направи опит да се разбере по отношение на обществените блага. На фиг. 6

е дадена тази ситуация; сектор А показва статична ситуация, а сектор В – динамичен модел.

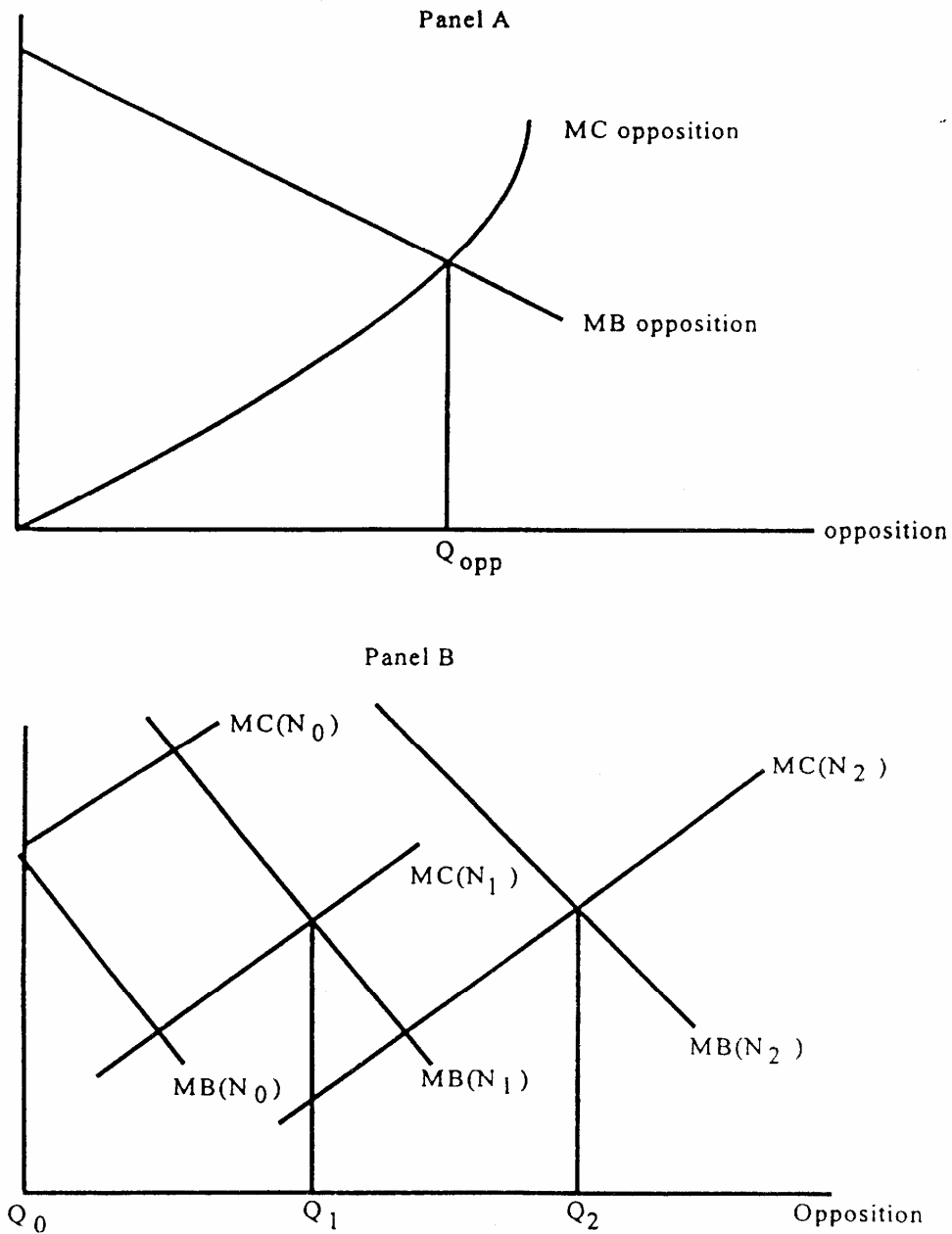
Количеството противопоставяне е дадено по абцисната ос, докато пределните ползи и пределните разходи за противопоставяне – по ординатната. Можем да подредим хората по техните лични чувства за пределни разходи и пределни ползи от противопоставяне, и особено да определим личните пределни разходи за противопоставяне на индивидите – MC_{opp} и пределните ползи от противопоставянето – MB_{opp} . Нетните ползи от него са $G_{opp} = MB_{opp} - MC_{opp}$. Разбираме, че пределните ползи от това противопоставяне падат, а пределните разходи – растат. На фиг. 6 ние подреждаме индивидите по G_{opp} , разликата между ползи и разходи. За да изясним фигурата, допускаме, че G_{opp} са перфектно подредени с MB_{opp} и (отрицателно) с MC_{opp} . В действителност трябва да съществува положителна корелация, но след като хората са подредени по G_{opp} , тяхната нагласа за ангажиране с опозиционна дейност, кривите на пределните ползи и пределните разходи могат да бъдат неравни.

Някои основни мотиви за присъединяване към опозиция се отнасят до разходите и ползите. Разходите за противопоставяне са определени като строго лични – вероятността да бъдеш бит или наранен от полицията и др. Ползите от противопоставянето са за всеки индивид от получаването на обществено благо от променената политическа ситуация, умножено по вероятността да се постигне промяната. Важен фактор, влияещ на тях, е възрастта. Младите хора, по специално студентите, виждат разходите по участие в демонстрация или по организиране на опозиция, като сравнително ниски. Те нямат семейства, които трябва да издържат, и вероятно могат да се възстановят по-лесно от побой. “Основните” работници могат да разглеждат вероятността да загубят работата си като по-малка – работници в обществените услуги, обществения транспорт и т.н. Изглежда, че и младите хора са по-заинтересувани от “промяна в обществото”, може би защото те са естествено по-гъвкави, без вече започнала кариера (без загуба “потънали” разходи в установения начин да се правят нещата). Образованието изглежда също разграничава хората. По-образованите могат да имат по-широк поглед върху “общественото благо”, отколкото по-необразованите, и така да са по-готови да се противопоставят на лошо управление.¹⁴ Накрая, различни групи от хора в обществото могат да имат различни идеи за вероятността за успешна промяна, или (същия възглед) за броя на хората, желаещи да рискуват, участвайки в промяна. По-специално, голяма група от единомишлениците изглежда вярват, че много хора споделят тяхното мнение. Така студентите в големите университети и работниците в големите заводи очакват, че “много други” ще ги последват.

В чертането на фигурата някои фактори са съвместими. Най-важен е очакваният брой други участници в групата. Увеличение броя на другите участници би увеличило вероятността за промяна и би намалило разходите за нея, тъй като няма повече опоненти и за полицията и армията е по-трудно да нарани някой човек.

¹⁴ Този възглед е в противовес на традиционния класов възглед за опозицията, според който “работниците” са се борили срещу правителството, доминирано от богатите. Приемам, че теорията е твърде специфична за условията в страни в преход през 1989г. и след това.

Фигура 6

В сектор В са показани три комплекта криви на пределните ползи и пределните разходи, всеки с очакван брой други участници в опозиция, с $N_0 < N_1 < N_2$. С очаквани опоненти N_0 , резултатът е Q_1 , а с N_2 – Q_2 .

Докато N_s и Q_s ще бъдат съвместими по размер, противодействието на бандита не е равновесно поведение, така че очакването те да бъдат еднакви изглежда неправдоподобно.

Друг въпрос може да е важен: в европейските страни столицата, или “центърът”, обикновено доминира политически. Това означава, че демонстрациите или организирани политически противодействия там са по-ефективни, отколкото същите по размер демонстрации другаде. Обратно, потенциалните организирани групи в центъра изглежда са по-ефективни и смятат себе си за политически успешни, поради което е по-вероятно да опитат политически действия.¹⁵

2.5. Коалиция между правителство и определена “група”

Левиатан, който няма пълна власт и може да срещне опозиция, иска да намери начини да отслаби тази опозиция. Да допуснем, че последната ще премине през обществено организиране на бунта заради общественото благо, което може да причини краха на Левиатан, както е описано в точка 2.4. Той може да се съюзи с някои групи от населението. Такъв е също циничния поглед на някои политически партии.¹⁶ Обмисляйки с коя от различните групи от населението да се съюзи, да разгледаме последното като разграничено според желанието им за обществено благо (отговаряйки на рамката ляво-дясно на повечето политики).¹⁷ Докато политиката е сложна и могат да съществуват много оптимални стратегии на сдружаване, тук наблюдаваме на една, и споменаваме втори възможен подход.

Да разгледаме две групи хора – с високи и ниски изисквания към общественото благо. Правителство *неподвижен бандит*, и със сигурност комунистическо правителство, осигурява високо равнище на G . Това е фундаментна точка в марксизма-ленинската теория, че комунистическото правителство трябва да се съюзи с работническата класа, която има по-голяма нужда от обществени услуги. В България (и в другите преходни икономики) то се съюзяваше и с пенсионерите. Загадка е, че то получи подкрепата на селяните и не е ясно колко високо G те очакваха. Все пак, очевидно те очакваха нещо, дори само за “защита” от пазара.¹⁸ Това предполага, че едно “ляво” правителство ще има високо G , а “дясно” правителство – ниско G , и Левиатан ще се съюзи с естествени съюзници, съответно на страната на високо или ниско G .¹⁹

¹⁵ Това е основна хипотеза, която не е изцяло точна. В Полша демонстрациите в Гданск бяха много важни за Солидарност; в САЩ демонстрациите в Чикаго и Ню Йорк бяха по-важни от тези във Вашингтон. Все пак исторически Париж беше центъра на политическото дисидентство и стачки във Франция, и (в зависимост от периода) Санкт Петербург или Москва като център на Русия. Централизираните правителства също концентрират хора, университети и политически активни лица в столицата, карайки няколко хипотези да предскажат същата връзка.

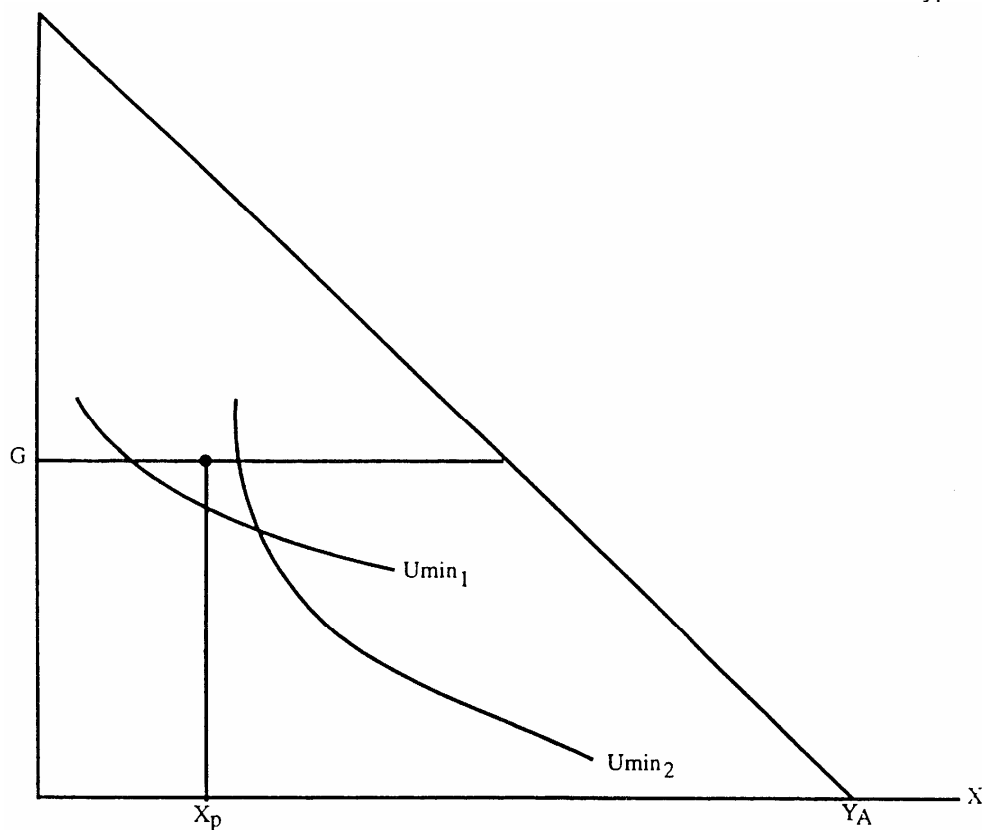
¹⁶ Schnytzer et al (1998) дават убедително доказателство, че Югославската комунистическа партия (през периода 1953-1988г.) беше от такава основна природа, разпределяйки блага или включвайки се в “политически обмен”.

¹⁷ Ако обществото беше изцяло хомогенно, това правителство щеше да се съюзи със случайна или типична подкласа на населението.

¹⁸ Това парадоксално изказване беше направено от проф. д-р ик.н. Бойко Атанасов.

¹⁹ Алтернативна хипотеза, която трябва да се изследва е, че посткомунистическите правителства – леви или десни, *нямат* солидни идеологически ценности и се съюзяват предимно случайно с някои силни политически групи.

Фигура 7

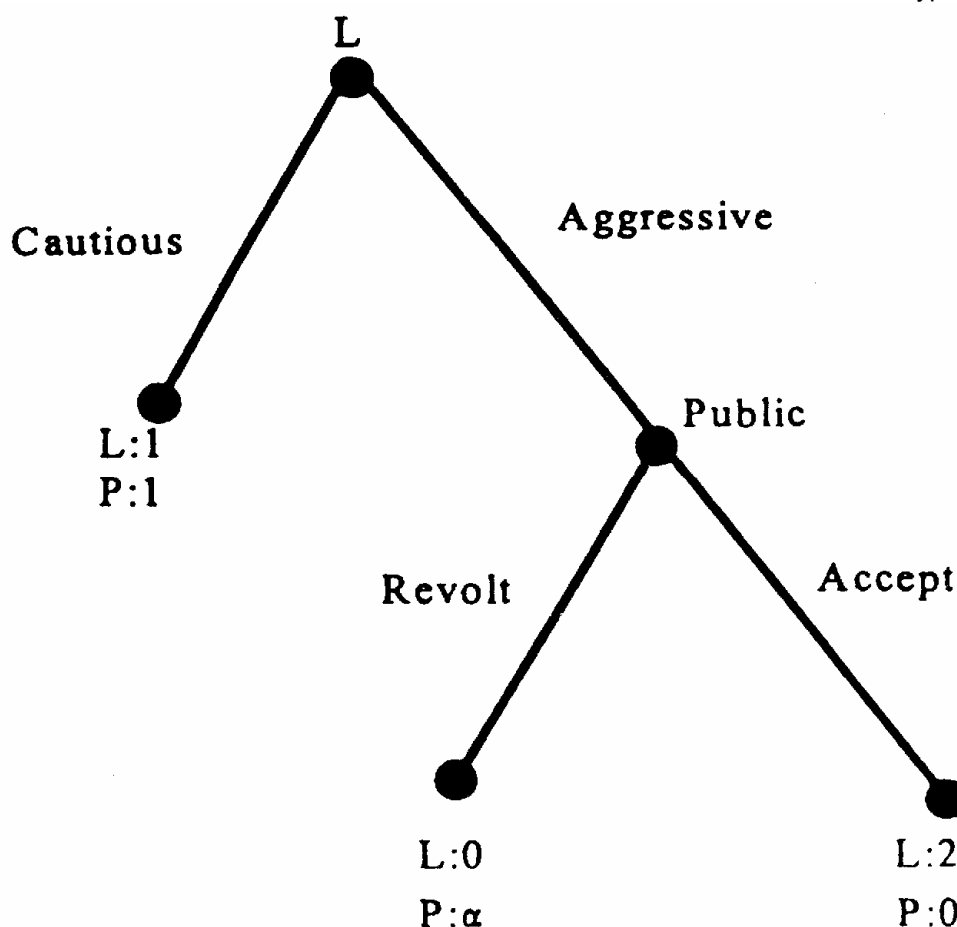
На фиг. 7 е допуснато, че съществуват две групи с различни минимални равнища на полезност – U_{min1} за Група 1 и U_{min2} за Група 2. Както е показано, Група 1 има по-големи предпочитания за общественото благо и е доволна от нивото на G и x_p , избрано от правителството (показани като G и x_p на фигурата). Така групата ще подкрепи управляващата група (и със сигурност няма да подкрепи организиран бунт срещу управляващата група), отслабвайки всяка организирана опозиция срещу нея.

2.6. Кратко описание на модела, който трябва да се тества

Ние сравняваме две основни условия: Левиатан, или неподвижен бандит, и неустановен бандит. Емпирично е трудно да се разграничи Левиатан, който има някакъв обществен дух и неподвижен бандит; и двамата трябва да са загрижени за обществената опозиция и така да действат за общественото благо. Точка 2.1. илюстрира основния принцип на Левиатан, докато точка 2.3. поставя модела във времето, а точка 2.5. описва интересното балансиране, което Левиатан трябва да извършва, за да избегне бунт. Точка 2.2. дава контрастиращия модел на неустановен бандит. Основно заключение, което ще предположим е, че да бъдеш Левиатан е по-висше,

отколкото неустановен бандит, при условие, че водачът има избор. Като Левиатан някой може да събира доходи за даден период на власт (5 години), а може би и след това; неустановеният бандит може да просъществува около година и после трябва да избяга, а вероятно да се сблъска със съд или да бъде заловен от Интерпол. Ако някой бандит не успее да осигури минимална полза на голяма част от обществото, тогава то изглежда ще си осигури общественото благо на бунта и това ще спре приходите на бандита. Динамиката на тази теория на бунта е описана в точка 2.4.

Фигура 8

Проста форма на игра, показана на фиг. 8, дава структурата на “основните положения” на случаите, които ще разгледаме по-нататък. Първи на ход е Левиатан. Той избира или “агресивна” стратегия, която му дава големи облаги, и притиска обществото почти до минималната полза, или “предпазлива” стратегия, осигуряваща на обществото съществени ползи. Ако последното е притиснато близо до минималната полза, то ще избере или да се разбунтува, или да приеме тази минимална полза. Обществената облага

от бунта - α , не е известна на Левиатан. Това е потенциален пакет от ценности, по-високи или по-ниски от 0, за които той трябва да развие съответни възможности. Всъщност обществото не “знае” или публично показва α , докато не се сблъска с агресивен Левиатан и трябва да избере – да приеме или да се разбунтува. Ако Левиатан избере “агресивната” стратегия, обществото или приема тези действия, или се бунтува. Все пак външни наблюдатели могат да преценят дали α е положителна или отрицателна, и тогава да оценят действията на двамата играчи.

3. Някои исторически епизоди.

Аналитичният подход, приложен в изследването на тези случаи, е предложен в Bates (1998). Той започва с формален (или полуформализиран) модел на рационално поведение; след това описва стилизирана ситуация и я изследва, за да види дали тя приляга на модела. Изследваните случаи приличат на игрово-теоретични, с един актьор, избиращ политика и друг актьор, избирайки най-добрия отговор. Първият трябва да предвиди рационалния отговор на втория. Авторът описва доказателството в разказвателна форма и (според мен) е много внимателен сериозно да разглежда алтернативни теории и доказателства, обратни на техните хипотези. Аз ще се опитам да направя същото по-нататък.

3.1. Крахът на първото посткомунистическо правителство

Първите свободни избори в България след краха на комунистическия блок се проведеха през юни 1990г. Бившите комунисти спечелиха абсолютно мнозинство в парламента и голям брой от гласоподавателите. Въпреки това, след няколко грешни стъпки и големи демонстрации, наскоро избраното правителство отстъпи и позволи да се формира правителство на “националното единство” и да се извършат съществени икономически реформи, вкл. освобождаване на цените. Със сигурност бившите комунисти, отказвайки се от “партията - държава”, отстранявайки бившия диктатор Тодор Живков и спечелвайки изборите, планираха и имаха някакво право да очакват да наследят правителството. Защо се отказаха?

Моделът, който изглежда подходящ, е този на Левиатан, опитвайки се да задържи властта. Облагите от нея са значителни и за един бивш комунистически режим възможните разходи от даден антикомунистически режим могат да бъдат огромни. За контрола съюзяването с група от обществото е съществено и за бившите комунисти естествената група е тази отляво. Трябва да бъде ясно, че много по-лоша алтернатива е да се напусне кабинета бързо след като си го спечелил за първи път. Новите лидери не биха имали шансове да докажат способностите си, да крадат или да живеят добре. Какво избраха бившите комунисти, и как изиграха “ръката” си?

Ние можем логично да изключим вероятността, че са *предпочитали* да напуснат кабинета; те направиха това с неохота и очевидно се радваха, когато взеха властта – ново поколение на комунистическата партия след

Живков.²⁰ Освен това те проведеха кампания, и после се опитаха да реализират "протекционистка" програма с оглед да защитят своите поддръжници. Опозицията по улиците, която доведе до краха на правителството, очевидно искаше повече промени. Тя се създаде с времето, тъй като правителството показваше, че то *не* беше подготвено за сериозни реформи. Опозицията организира също серии от растящи демонстрации, показващи степента на противопоставяне, което тогава беше мобилизирано от техните лидери. Elster (1998, с. 263) описва вкуса на политическия живот. Новоизбраният социалистически президент Петър Младенов беше принуден да подаде оставка скоро след парламентарните избори, заради репликата, казана от него на демонстрацията на 14.12.1989г. (като председател на Държавния Съвет) "Доведете танковете!". Първо той отрече това; после, когато беше показано на запис, твърдеше, че е било шега. Това хвърли президента в ръцете на оппозицията. По смисъла на фиг. 6, в очите на естествените опоненти социалистите не показаха достатъчно движение към демократична система. Танковете не бяха изпратени, а оппозицията накрая спечели.

Ние също можем да разгледаме икономическите политики от този период. Редица автори, например Enev and Koford (1997), определят това време като период на нерешителност и пасивност. Съществуваша много дискусии и дебати относно подходящата посткомунистическа политика, но въпреки полученото парламентарно мнозинство, новото социалистическо правителство не беше способно да осигури на обществото някакъв реален план за промяна. Това чувство на пасивност също допринесе за техния крах. Социалистическата партия имаше мнозинство в парламента, но 6 месеца след парламентарните избори те бяха постигнали много малко. Доверието на елита беше загубено, както и собствената им самоувереност, и така те подадоха оставка.²¹

Сериозно алтернативно обяснение за социалистите да се откажат от властта си е, усещането им, че за тях е по-добре да загубят властта и да има безпартийно правителство, което да осъществи необходимите икономически реформи, отколкото да ги извършат те самите. Това е много проникателна теория; може би те смятаха, че тези действия ще бъдат толкова непопулярни, че скоро социалистите ще бъдат отново в правителството. Все пак, в смисъла на простата игрова теория, е трудно да се види облагата им от отказването от властта, когато те имаха шанса да докажат предимствата на своите политики.

²⁰ Интервюта на Melone (1998) с новите лидери, по-специално Луканов и Семерджиев, показват желанието на новата социалистическа група да осигури правото на закона. Но Луканов и Близнашки (с. 64) сочат, че икономическата реформа ще бъде скромна. Близнашки описва предпочитанията на новоизбрания лидер на комунистическата партия: "Той беше лидер, ориентиран към реформите, но той нямаше да се отклонява твърде много ... от установеното. Той каза, че в България трябва да има административно-командна система, вид авторитарно управление, а не тоталитарно". Вж. също Pundeff (1993).

²¹ Интервютата на Melone с лидери на социалистическата партия показват, че те смятаха своите политики за иновативни и пазарно ориентирани, предполагайки някои самозаблуждения от тяхна страна (Melone, 1998, р. 191-193). Да сравним все пак слабите промени в политиката на България с тези на социалистите в Унгария и Полша, когато те се опитаха да запазят властта си през 1990-1991г.

3.1.1. Крахът на първата антикомунистическа коалиция на СДС.

След вторите свободни избори в България през пролетта на 1991г. антикомунистическата коалиция СДС спечели минимално мнозинство в парламента и формира правителство, подкрепяно от Движението за права и свободи (ДПС) на етническите турци. Това правителство се впусна във фундаментална реформа, основно от типа свободен пазар и даде много работни места и ползи на своите поддръжници. И все пак то падна бързо. ДПС не беше част от правителството, но го подкрепяше, очевидно в замяна на свои ползи. Това, което то не можеше да приеме, бяха продължителните атаки от страна на коалиционния му партньор че членовете му са турци.²² СДС също се разцепи твърде бързо. Като коалиция той беше потенциално уязвим по отношение на измяната на повечето центристски членове или партийни подгрупи, въпреки че цялостната политика на правителството беше ортодоксална (в България “тъмно синя”).

Водачите на СДС очевидно харесваха да бъдат на власт, но нямаха желание да правят компромиси с тези две групи, така че двете дисидентски групи управляващи свалиха правителството. Това прилича на класическа погрешна преценка на ситуацията, където “бандитско” правителство заграбва много облаги и не желае да ги поделити, неразбирайки напълно, че губещите могат да го изхвърлят от кабинета. Интервюто на Melone с Филип Димитров показва, че той не беше склонен на компромиси и предпочита да нарече онези членове на своята коалиция, които са изменили, предатели (с. 203) и обяви, че тези, които са се обърнали, “практически са се присъединили към комунистите”.²³

Следвайки модела Левиатан, за да задържи властта една коалиция трябва да запази мнозинство. Това СДС правителство не прецени добре U_{min} на някои членове на своята коалиция, хвърли ги в ръцете на опозицията и загуби.

3.2. Коалиционното правителство на Беров.

След като правителството на Филип Димитров падна, беше създадено ляво коалиционно правителство начело с по-стария икономист Любен Беров. Това правителство не беше съвсем сплотено и тъй като се ръководеше от безпартиен лидер, той имаше малка възможност да наложи някаква определена линия. Коалицията беше нестабилна и се предвиждаше бързо да падне (въпреки че тя просъществува по-дълго, отколкото всеки е очаквал).²⁴ При такива условия изглежда логично да се очаква, че отделни администратори или членове на кабинета ще следват подход на “неустановен бандит” и общата гледна точка е, че правителството беше най-корумпираното в посткомунистическата история на България. OECD (1997, например с. 102-3) описва предпазливо многобройни елементи на корупция в

²² Moser (1994) набляга на тази очевидна грешка от страна на правителството на СДС.

²³ Димитров продължава твърдейки, че турските избиратели ще накажат своите лидери за това, че те са изоставили неговото правителство. Все пак на следващите избори Доган и Движението за права и свободи се представиха добре.

²⁴ Интересно е да се отбележи, че СДС направи много усилия да разклати това правителство и да предизвика нови избори, но после загуби катастрофално, когато тези избори се проведеха.

правителството и в държавните предприятия, особено източването на активите на държавните фирми в частни ръце. Bristow (1996, с. 64) твърди, че в този парламент “дори БСП загуби част от своята прехвалена дисциплина”.

Докато обикновено има по-големи общи ползи от това да бъдеш дългосрочен неподвижен бандит, отколкото неустановен, ако правителството изглежда временно или никакъв ред не се прилага от централното ръководство, оптималната стратегия за лидерите на по-ниско равнище е да бъдат неустановени бандити. Висшето ръководство беше твърде слабо и определено временно, така че това поведение беше равновесно.

3.3. Крахът на второто социалистическо правителство.

Социалистическата партия спечели второ абсолютно мнозинство на изборите през декември 1994г. На власт идваше по-младо поколение социалистически политици с Жан Виденов като министър председател. Докато правителството се радваше на една година успех през 1995г., те направиха някои сериозни икономически грешки и като цяло показаха неспособност да се обединят, бидейки “дезорганизирани неустановени бандити” и да се изправят срещу опонентите, които трябваше да предлазположат към себе си. Моделът на “дезорганизиран неустановен бандит” изглежда описва много добре това правителство. Съществуваше твърде голяма корупция в администрацията и със сигурност на високи равнища. (Министър председателят Жан Виденов е свързан с крещящо изчезване на 10 млн. долара от една банка)²⁵ “Дезорганизиращият” елемент особено добре се вижда в проблемите, които свалиха правителството. Основно бюджетът беше увеличен, за да осигури подкрепа на доходи на работниците в губещите предприятия и вероятно също да позволи на топмениджърите да откраднат някакви приходи. Все пак България нямаше пари да изплати своите дългове и разчиташе на МВФ и Световната банка да й отпуснат заеми за посрещането на тези дългове. Част от споразумението с МВФ беше да намали разходите и особено да реструктурира около 64 губещи предприятия.²⁶

Социалистическото правителство имаше мнозинство в парламента и със сигурност предпочиташе да остане на власт (и да краде и да награждава своите поддръжници). То сигурно също е виждало, че МВФ имаше много голяма тояга, с която да го провали, ако откажеше споразумение за заем. Все пак правителството не можеше да си постави дори скромни контрол на разходите; докато бюджетното разходване беше частично контролирано, “политическите заеми” се правеха от държавните банки към губещите фирми и към приятели на правителството.

През март 1996г. обществото се уплаши, че банките ще фалират и започна голямо изтегляне на спестяванията от тях. Когато помолиха МВФ за помощ, той поиска ясни действия по отношение на бюджета. Социалистите бяха неспособни да вземат някакво твърдо решение и накрая, след като МВФ показа своите съмнения относно правителствената програма, банките

²⁵ Интервю с банков директор, април 1997г.

²⁶ Двамата доклада на OECD за България (OECD 1997р 1999) дават ясно описание на тези преговори и техния провал.

фалираха и левът от 80 лв. за долар скочи на 3000 лв. Забележително е, че дори по средата на краха през октомври – декември 1996г., когато социалистическото правителство не виждаше изход и се съгласи да отстъпи, елементи от групата на социалистическата партия все още нямаха желание да се съгласят да отстъпят своите субсидии, за да спасят правителството. То стигна до крах – демонстрации се състояха по улиците в София през януари 1997г. и в крайна сметка доведоха до свалянето му. Демонстрациите бяха започнати от опозиционните синдикати и подети от антикомунистите студенти и интелектуалци. Накрая, тъй като доходите рязко паднаха, транспортните и други работници, на които не беше платено (и някои естествени поддръжници на социалистите), се присъединиха към демонстрациите в столицата или излязоха в стачка.

Целият епизод беше очевидна грешка: правителството можеше да се радва на допълнителните служебни облаги на властта и имаше поне още 2 години пред себе си преди да се изправи пред избори.²⁷ И все пак то не можеше да организира своите “вземания”, за да ги ограничи достатъчно, че да избегне краха. Това прилича на случай на “дезорганизиран неустановени бандити”, които не могат да се съгласят да ограничат своите вземания и са по-готови да вземат сега, отколкото да вземат повече през по-дълъг период.

Икономистът Румен Добрински (Dobrinsky, 1997) анализира българската икономическа политика по време на прехода и причините за краха през 1996г. Той акцентира, че българската икономика имаше две фундаментални неравновесия - огромните чуждестранни дългове и ориентацията на икономиката към тежката промишленост. Те причиниха трудни проблеми, които помагат да се обясни този крах. Той посочва “изключителния по размер проблем на реструктурирането във връзка с броя на нежизнеспособните губещи предприятия”.

И двата проблема – с реструктурирането на предприятията и макроикономическото приспособяване – едва ли бяха продаваеми на изборите, тъй като те включваха твърде болезнени и непопулярни мерки. Един опит за пълномащабно реструктуриране на предприятията неизбежно ще включва ликвидация и затваряне на много голям брой нежизнеспособни предприятия. Ако всички нежизнеспособни фирми трябваше да се затворят, тогава размерът на такава ликвидационна програма, измерена с относителния дял на засегнатите фирми в икономиката, щеше да бъде безпрецедентен в историята.

Той отбелязва, че няма незабавна печалба от реструктурирането и заключава, че “действителният политически процес в България в първата фаза на прехода не отразява рационалното поведение на политиците, гледащи напред”. Все пак той признава, че въпреки неизбежната криза, “българските политици не направиха дори слаб опит да я предотвратят в смисъл, че до 1996г. нито едно правителство не положи някакъв опит за реструктуриране, дори в наличното пространство на съществуващите политически ограничения”. Ако правителството през 1996г. беше продължило

²⁷ Може би социалистите разчитаха на законовото си право да останат на власт за още 3 години, без да разбират, че загубата на обществена подкрепа може да ги изгони по-рано (Melone, 1998, p. 210-211).

със “затварянето на ограничен брой големи губещи държавни фирми”, МВФ сигурно щеше да предостави парите и подкрепата, за да се избегне кризата.²⁸

Добрински допуска за българските политици много ниско равнище на рационални и перспективни действия. Бюджетната и валутната дупки бяха големи и незапълнени, и можеха да бъдат запълнени само от МВФ. И все пак политиките на власт бяха неспособни да предприемат действия, които поне да започнат да удовлетворяват фонда. Добрински твърди също, че “България изглежда нямаше политици с поглед в бъдещето, които биха генерирали политическа подкрепа за една дългосрочна цел независимо от краткосрочните разходи”, предполагайки, че политиките може би знаеха за идващата криза, но бяха неспособни да накарат своите съдружници и последователи да повярват достатъчно, за да предприемат някакви действия. Той също предполага, че правителството и обществото в действителност не знаеха колко лоша може да бъде финансовата криза, тъй като не са преживявали такава и може би затова правителството избра подход на “изкарване някакси”, надявайки се, че от някъде ще се появи късмет. Това отчасти е позоваване на непълна информация, но при финансовата криза по света, най-скоро (по онова време) в Мексико и Русия, е трудно да се види как правителството би си представило, че България ще бъде имунизирана.

Wyzan (1998) също набляга на алтернативните обяснения на тази криза. Неговите две алтернативни теории са модела на “война на изтощение” (Alesina, 1991) и модела на трите групи на интереси със сдружаване между “нови капиталисти” и старите социалистически работници, които одобряваха поемането на риск за крах. Накрая той заключава, че докато “политическите икономисти не са (справедливо) съгласни с обясненията, които се позовават на късогледство от страна на икономическите актьори, в разглеждания пример то може да е повлияло на това явление до определена степен” (с. 33). И все пак много актьори, особено тези, които избягаха от банките и валутните спекулатори, можеха да видят какво се задава. Така че, изглежда социалистическите политици и техните бизнес съдружници, а може би и някои от защитените работници, са тези, които не видяха идващата беда.

Този случай (както и предишният) изглежда съдържа Левиатан, който е щастлив да задържи властта, но не иска да прави отстъпки към потенциални опоненти, за да я запази. Последните се мобилизират и довеждат правителството до сваляне. Като цяло това може би е Левиатан, който действа погрешно, или може би е група от дезорганизирани неустановени бандити, които не могат да постигнат съгласие относно стратегията, която да ги доведе до дългосрочни максимални облаги. Доказателствата предполагат последната ситуация, но тъй като засегната е бившата комунистическа партия с дълга история на демократичен централизъм и репресия на разногласията, остава сериозният въпрос защо такава група ще се провали с предприемане на необходимите действия, за да осигури оцеляването си на власт.

²⁸ Разговори с водещ член на правителството на Виденов, участващ в преговорите през май 1997г., потвърдиха това наблюдение.

3.4. Моделът на война на изтощение

Може ли моделът на война на изтощение на Alesina и Drazen (1991) да обясни предишните епизоди? Това е алтернативен модел, който има свойството да обяснява крахове (отрицателни резултати за водещ актьор) като резултат от рационално действие, но с някои елементи на случайност в играта срещу опонента. В този модел съществуват (1) два съществени интереса, които се споразумяват относно нуждата от промяна и нейната основна структура, но не се споразумяват кой би трябвало да плати за това, (2) всеки понася разходи като начин на показване на своята решимост, докато единият се предаде. Алезина и Дразан фокусират модела върху големи национални групи, като бизнес и труд, и върху бюджетните дефицити. Накрая едната или другата група губи и (3) политиката е приложена по начин, който нанасява губещата група и облагодетелства спечелилата.

Българските случаи са подобни на елемент 1, тъй като съществуват спорещи групи, които не са съгласни за това кой трябва да загуби, а са съгласни, че е необходима някаква цялостна политика (но те не искат индивидуално да бъдат наранени от нея). Но съществуват някои големи различия. Интересите обикновено не включват големи противопоставени групи в обществото, а по-скоро подгрупи в управляваща коалиция. Това е най-очевидно в правителството на Виденов, където конфликтът беше за това "кой трябва да плати", и специфичните интереси, които се противопоставяха на промяната, бяха група от губещи фирми (и може би някои свързани банки). Тъй като социалистическата партия беше на власт, това беше и вътрешнокоалиционна битка.

По-ранният крах на първото социалистическо правителство и първата СДС коалиция прилича много повече на случаите, когато една партия избира позиция твърде далеч от средната и така загуби. Не се наблюдава очевидна война на изтощение; конфликтите бяха, първо, демонстрации срещу първото социалистическо правителство за това, че не се е съвсем променило от своето комунистическо минало, водени от опоненти на правителството и второ, дебатът за това дали ДПС беше наистина законна партия, изискваща скромно уважение, или коалиционна организация. Тъй като ДПС подкрепяше правителството, но не беше негов член, неговата подкрепа беше съществена, въпреки че то не можеше да блокира действията на кабинета. В тези случаи съществуваше правителство, което можеше и предприе всякакви действия, каквито си поиска, със съответните последици.

Три водещи случая съдържат резултат, обратен на елемент (3), краха на първото социалистическо правителство, първото СДС правителство и правителството на Виденов: управляващата група, която имаше властта да взема решения, загуби от своите решения. Във Виденовия случай и *двете* страни в конфликта загубиха. 64 фирми бяха лишени от външна подкрепа и правителството загуби властта и беше заместено от неговите крайни опоненти. Тези случаи са обратни на допускането и резултатите на модела, че нито една група няма власт и че накрая едната или другата печели.

Крахът на правителството на Беров обикновено не се смята за истинска "война на изтощение", въпреки че съществуваха определени различия между лява-дясна политика. Освен това всяка страна блокираше предложенията на другата, най-вече за метода на приватизация. И все пак, трудно е да се види

различната класа или група на интереси, отделно от личните облаги на малка група от политици. Социалистите например, бяха за масова приватизация с ваучъри. Различни тънки аргументи бяха приведени за това как това ще се облагодетелстват техните мениджъри, но ние отбелязваме, че това по принцип е чешката масова приватизация с ваучъри на Вацлав Клаус, която обикновено не е смятана за “социалистическа”.²⁹ Правителството се отказва по взаимно съгласие – нито една основна партия не искаше да го последва и всички смятаха, че могат да спечелят от неговия край и от нови избори. Случаят с Беров изглежда повече на случай на нерешително (безпартийно) правителство, в което индивиди се бореха за лично предимство.

Като цяло нито един от четирите случая не изглежда като модела на Алезина и Дразан, въпреки че се наблюдават някои елементи във всеки от тях.

По-нататък ще разглеждаме някои продължаващи модели.

3.4.1. Корупция в малки размери.

Темата на българската политическа икономика беше продължителната корупция в малки размери в полицията, митниците, данъчната администрация (Hillman (1995), OECD (1997, с. 53), OECD (1999) и по-широко – в администрацията.³⁰ Такава корупция също изглежда е обичайна в държавните предприятия – например банкови служители, отпускащи кредити (интервюирани от Koford и Tschoegl – 1999). Очевидно корупцията беше достатъчно съществена, че от време на време да се правят опити да се справят с нея, и много банки фалираха поради лоши заеми, по презумпция вредейки на кариерата на корумпираните служители, отпускащи кредити, както и на техните шефове. Струва си също да се отбележи, че съществуваша продължителни разтърсвания на администрацията и на банките, така че дългосрочната кариера в такава организация не беше сигурна, дори за наистина добър служител.

Цялостната картина е на рационални “неустановени бандити”. Всеки работник виждаше, че времевият хоризонт е кратък и че лошите действия бяха ненаказвани. Така Verheijen and Dimitrova (1996) отбелязват новата “почти пълна липса на сигурност на работното място” и държавните “цивилни

²⁹ Чувал съм, че СДС се е противопоставил и е предложил алтернатива само защото е чувствал, че всяка социалистическа политика би трябвало да е против техните интереси (разговор с мениджър на водещ приватизационен фонд, май 1997г.).

³⁰ Добър преглед на проблема за корупция в публичната администрация, с известен акцент за България, е в Verheijen and Dimitrova (1996). Те заявяват, че при комунистическата система съществува “неподвижен бандит”, в която служителите по върховете могат да бъдат корумпирани, но служителите от администрацията на средно и ниско равнище трябва да следват подходящи процедури:

Служителите би трябвало да задържат постове си за дълъг период, на позиции в администрацията на високо и по-ниско равнище ... [те] знаеха, че ако са намерени виновни за съществени форми на корупция, те могат да рискуват да загубят своите позиции и привилегиите, свързани с тях. Това ... предотврати големи форми на корупция. Разбира се, служителите на най-високо ниво формираха изключение на това правило; те бяха относително свободни да решават каквото искат. (с. 201)

Li (1998) разглежда фактори, влияещи върху корупцията в китайската бюрокрация, която се изправи пред възможности, подобни на българските бюрократи. Все пак, добрата репутация за ефективност е важна в Китай.

служители, които нямат никаква сигурност за работните си места и знаят, че позицията им е рискована с идването на всеки нов политически шеф, са много по-предразположени да се възползват от своята може би временна позиция”.

Да дадем практически пример затова: цивилните служители от ключовото Министерство на финансите в България все още чувстват, че те трябва да защитават колегите си от митниците, вместо да започнат сериозно разследване за това каква е корупцията на митническите служители. Последните, обратно, работят с предположението, че “колегите” им от министерството няма да провеждат цялостно разследване на техния начин на работа, или в по-екстремни случаи дори ще си затворят очите пред очевидни практики на корупция. (с. 205)

Имаше смисъл да се възползва човек от позицията си. Докато прекалената корупция може да доведе до крах на организацията или до вестникарска атака към нея, едва ли е възможно само отделен случай на корупция да предизвика крах.³¹ Това описание не обяснява защо корумпираните действия бяха ненаказани от лидерите, отговорни пред обществото; последният случай помага да се обясни това.

3.4.2. Корупция на шефове на организация

На това равнище корупцията включва осигуряването на облаги на политически важните групи, като работници например, както и осигуряване на лични облаги. Като обща стойност осигуряването на облаги може да бъде много повече от общата корупция за лични цели (въпреки че Милър твърди обратно (Miller, 1997)). Две твърде различни перспективи относно корупцията са неподвижният бандит, или Левиатан, и неустановеният бандит. Първият е загрижен за дългосрочния успех на предприятието, а вторият не е; въпросът е кое е рационално за един администратор по върховете в България? Два момента могат да се отбележат. (1) Висшите администратори бяха регулярно сменяни в България, след година-две на тази позиция, по чисто политически причини. Често една фракция на политическа партия ще поиска членове на друга фракция да бъдат уволнени, тъй като относителната власт на фракцията се е променила. (2) Обвиненията в корупция в България изглежда не страдат съществено. Често те са продължавали своята политическа и бизнес кариера, може би защото властите не са способни да докажат сложни финансови случаи, или виновните са избягали в чужбина и изглежда смятат да живеят добре в други страни.³²

³¹ Докладът на ОИСР за България (вж. 74) (OECD, 1997) описва как конфликт между две твърде корумпирани “групи” доведе до първия банков фалит през 1996г. в Пловдив, който след това доведе до краха на цялата банкова система. Със сигурност това не е било намерението на участниците в този конфликт.

³² Към 1999г. това може би се променя. Някои водещи политически свързани корумпирани компании (Мултигруп, Топенерджи) имаха сериозни проблеми и повечето свързани с мафията организации бяха ограничени. Митниците бяха реорганизираны агресивно и може би сега са по-малко корумпирани.

Цялостното заключение е, че е много логично администраторите да се държат като неустановени бандити, може би за да осигурят облаги на политическите сили. Когато топ администратори бъдат уволнени или обвинени в корупция, това се разглежда като част от нормалния работен процес.

4. Заключение и забележки

В контекста на прехода идеята за благонамерено правителство, което изцяло представлява обществото, е неправдоподобна. Тази разработка се различава от общоприетото разбиране в САЩ за правителство, моделирано върху анализа на конкуриращи се пазари, в което конкуренцията го кара да следва напълно интересите на обществото (Weingast, 1982; Koford, 1993; Wittman, 1995).³³ По-скоро правителството действа в свой интерес и гледа на обществото или на изборите като вид пречка – Левиатански модел. Европейската политика изглежда близо до модела, особено в по-големите страни с история на авторитарни правителства, често участващи във война.³⁴

Тази студия започва с желанието на Левиатан (или в неформалния модел на Olson (1995) – неподвижния бандит) да осигури една приятна страна за живеене и така да осигури относително количество обществено благо. В България политическите и икономическите лидери и „мутрите“ (от груб гангстерски тип) живеят в страната и трябва да приемат местните условия за живот, така че моделът основно се поддържа. И все пак при нестабилните условия, съществуващи в България, правителството е по-скоро сбор от „неустановени бандити“, които нямат причина индивидуално да осигуряват добруването на цялото общество.

Студията започва с прости графични модели на неподвижния и неустановен бандит. Тя добавя нуждата и на двамата да осигурят някакво равнище на обществена толерантност. Тези модели са използвани да изследват шест опростени случая на правителствени действия в България от началото на прехода. Като цяло картината на прехода силно подкрепя някаква форма на модела на неустановения бандит, тъй като правителствата падат, отколкото модела на неподвижния бандит, който трябва да успее в задържането на властта си. Все пак емпиричният успех на модела на неустановения бандит представлява сериозна загадка. Правителствата на власт очевидно *изглежда* губят много от загубата на властта.

Защо тогава правителството не е избрало да бъде рационален Левиатан, действайки за дълго време, за да осигури максимални ползи за себе си и продължи да управлява? Едно правителство може с готовност да приеме, че най-вероятно ще загуби властта в края на своя 4-годишен мандат и да действа като бандит през това време.³⁵ Но изглежда много странно за

³³ Този „ефективен конкурентен“ модел е логично описание на политиката на САЩ. Той не отрича търсенето на изгоди от страна на политиците и специфични интереси, но по-скоро смята, че те имат много малко влияние върху цялостния резултат. Все пак фирмите на всички реални конкурентни пазари се включват в агресивно търсене на изгоди, но тези усилия не са повлияли в повечето случаи върху резултатите. Вж. Becker, 1983; Becker, 1985 и Coughlin, 1990.

³⁴ Швейцария изглежда силен обратен пример – повече представяне на обществото, отколкото САЩ, поради своя локализиран и референдуми (Feld and Kirchgassner, 2000).

³⁵ Сегашната консервативна администрация във Великобритания (Джон Мейджър) идва на ум.

организираните бандити да позволят да бъдат изхвърлени от кабинета от своите опоненти по средата на мандата си. Тъй като това се е случвало често в България, то предполага или че Левиатан всъщност е дезорганизирано групиране на бандити без централен контрол или съгласуваност, или че организираните бандити са направили сериозни грешки.

Правдоподобно обяснение може да бъде, че новата администрация се нуждае от време за да организира наистина контролирана политическа структура. Новото СДС правителство на Иван Костов изглежда планира дълъг престой в кабинета като организирана и контролираща сила. То може да успее повече да поддържа задоволени членовете на своята коалиция, отколкото правителството и коалицията на Филип Димитров. И все пак тъй като две бивши комунистически правителства се провалиха, а комунистическата партия е била много организирана, може да се окаже твърде трудно за група от “бандити” да се реструктурират, когато старите методи на наказание и контрол изчезнат.³⁶

Друго обяснение може да бъде - “грешки”; те се появяват в последните правителства, главно в подценяването на възможното недоволство на обществото. Някои бяха предположили, че правителството на Виденов също сгрещи, мислейки, че МВФ, като стария Съветски съюз, ще следи за всички грешки и корупция, и ще “спаси” България от нейните проблеми.³⁷ Дори едно оптимално изучаване на нова среда ще включи грешки, а случаят с МВФ изглежда труден за разбиране, тъй като той обяви своите аргументи с определена яснота и нямаше нито задължението, нито способността да спаси фалиралите банки или да спре сривовете на лева, които бяха основни за кризата през 1996-1997г.³⁸ Мелоун (Melone, 1998) твърди, че българските политици следват принципа на “вендета”, при който да нараниш враговете си е толкова важно, колкото и твоето лично благодетелстване. Докато българската митология подкрепя тази идея, измамата, която ние наблюдавахме, *помогна* на враговете.

³⁶ Поучителна може да бъде една аналогия с полицейските сили. Българската полиция беше прословуто успешна в поддържането на ниска престъпност, но техните методи не бяха много елегантни. При демокрацията те все още не бяха способни да научат успешни методи, които биха избегнали силна обществена критика. Престъпността остава висока и има чести обществени скандали когато някой е пребит до смърт от полицията.

³⁷ Или, както е предположено по-горе, бившите комунисти може да не са разбрали колко ценна е една организирана и контролирана партия в демократичните условия. Комунистическата партия е била силно централизирана и нейните по-нисши членове се подчиняваха на диктаторите отгоре; когато дойде “свободата”, или лидерите и членовете смятаха, че стратегията “всичко се случва” е успешна, или лидерите не знаеха как да контролират своите подчинени в по-малко ограничаваща среда. Тези вероятности предполагат, че политическите актьори “се учеха от практиката” в демократичната политика и може да са оценили погрешно ползите от това да бъдат независими индивиди.

³⁸ В друго време – 19-и век – Palairret (1997) документира това, което той смята за продължаващи грешки на мамене от страна на правителствени служители в България и Сърбия. Тези служители се опитаха да извлекат ползи от чужди частни фирми, но по-типично завършваха с нищо. Това може да се смята за доказателство за “култура”, в която да се опитваш да извлечеш ползи за себе си е нормално, дори ако то води до загуба на потенциалната възможност. Политическият анализ на Pundeff (1993) на този период е подобен. Rosefielde (1999) описва подобно поведение сред сегашни правителствени служители в Русия, наблюдайки върху вътрешното удоволствие да успееш в измамата, както и върху моралното обвинение на тези, които са внимателни и предпазливи.

Аз вярвам, че много от грешките на правителствата стават, защото обществото създава един вид “конституция” за нови политически лидери. Това в идеалния случай предполага, че то създава някои правила – “конституционален” подход. Weingast (1997) е показал, че елитът има голямо предимство при поставянето на ключовите моменти за това какви са правилата – какво е неподходяща правителствена дейност, която обществото няма да толерира. Все пак, поне в България, тези правила бяха създадени чрез избори и демонстрации – сваляйки правителства, които нарушават (неточни или неясни) правила. Може би нито обществото, нито бандитът знаят колко стриктно ще бъдат приложени правилата. Нашето впечатление е, че с времето обществото намалява възможностите за бандитите да извлекат богатство, тъй като то се приспособява към условията на демокрацията. Това е важна насока на развитие, стига да е вярна.

“Финансовият скандал” беше важен за българските новинарски медии. Те имат силни мотиви да намерят за публикуване правдоподобни “неправомерни финансови дела”, с което да увеличат своя тираж. И все пак ако такива обвинения са съобщени погрешно, може би малко след като са отправени истинските обвинения – тези в неправомерни финансови сделки (като корупция) могат просто да допринесат за отношение на цинизъм – че политиците винаги крадат. Така важния въпрос за “политическата култура” е дали политиците като класа се разглеждат като “бандити”. Докато цялостното отношение изглежда не се променя бързо, имайки предвид такива места като днешна Русия или Тамани Хол Ню Йорк, и в двата случая “реформаторите” изглежда са способни да получат поне временна подкрепа от широката общественост. Провалите на реформите водят до апатия в тези относително корумпирани среди.

И все пак, според тази студия, желанието на българите да осигурят общественото благо в противовес на един бандит се увеличава. Може би защото при комунизма обществото имаше “масова” обществена ориентация – отделния човек не може да направи нищо срещу системата, освен може би да натрупа някакво лично богатство. Все пак краят на комунизма позволява на обществената опозиция да се развива по-свободно. Точка 2.4. моделира процеса, но не дава динамиката, която е специфична за прехода. В България хората могат да погледнат по-ранния опит от демонстрациите в Полша, и накрая в Чешката република и Западна Германия. Очевидно това беше основен фактор в първоначалните демонстрации на “Екогласност” през лятото на 1989г., както и големите демонстрации през 1990-1991г.; по-късните демонстрации през 1997г., когато на власт беше демократично избрано правителство, последваха подобни демонстрации в Белград. Какво ще предизвика бъдещи демонстрации или подобни сериозни действия срещу неправомерно или “бандитско” правителство?

Основният модел на “общественото право” казва, че хората гледат малък брой съседни и приятели и наблюдават техните вкусове. Тогава в общество с твърде разнородни ценности подходящото равнище на противопоставяне може да зависи от специфичната група. Лесно могат да съществуват многобройни потенциални “опозиции”, които да се възпламенят от специфични събития. В по-еднородно общество, с един елит, или може би с известен опит в това какво е правилно, една отделна възпламеняваща

ценност може приблизително да бъде предвидена от Левиатан. Тази промяна е нов елемент в “правото на закона”, при който обществото установява “конституция” и я защитава ефективно от нарушаване.

Тук съществува друга твърде различна история. Българското общество в момента се е разделило на две сравнително противопоставящи групи, всяка от които има възглед за бъдещето на България. Това е подобно на повечето напреднали демократични страни, като “левите” се опитват да защитават работниците и пенсионерите, а “десните” – да развият по-свободна икономика и икономически растеж, който помага на младите образовани хора. Вероятно разделението е по-крайно, подобно на западноевропейските страни, когато те бяха новоиндустриализирани преди няколко поколения. При тези силни разделения всяка група може да се включи в демонстрациите и да предизвика проблеми, ако е притисната твърде много. Ние разглеждаме това общество като един вид кутия на Еджуърт, където тези противопоставящи се групи трябва да се борят за благосъстоянието на обществото. И все пак в по-дългосрочен план българският просперитет ще изисква както по-предприемачески свободен пазар, така и някакво задоволяване нуждите на по-малко успешните в обществото.

Накрая ние питаме какво трябва да очаква България от своите правителства – неподвижни или неустановени бандити? Ще бъдат ли те ограничени в своето поведение от обществото или от приетите норми? В последно време България е видяла много неустановени бандити и ежедневните дискусии предполагат, че хората смятат това за нормално равновесие. Как може човек да обясни този възглед? Обществото смята прехода за “нов” и затова не знае какво да очаква. Така че съществуването на неустановени бандити може да бъде “нормално” за българския преход. Освен това по-ранната идеология за “свободата” в България (и други преходни икономики) включваше идеята, че е правилно “всеки да прави всичко възможно”, за да успее; така за политиците изглежда естествено да бъдат неустановени бандити.³⁹ Накрая, българите не се сравняват със Западна Европа, освен като слаба аспирация. Така че те все още не могат да се поучат от съседите си, казвайки “В Швейцария това не би било толерирано, затова и у нас не трябва да бъде”. По-скоро те често казват “България е уникална!” или че е “ориенталска”. Страната има почти непрекъсната история на арбитражно правило; това затруднява обществото да гледа на законите и институциите като ограничаващи неговите лидери. Все пак институциите са най-свързани с въпроса за установяването и поддържането на ежедневна основа на реда на силно ограничен неподвижен бандит – подходящ Левиатан. Изграждането на стабилни правителствени организации и институции, може би накрая от легитимна бюрокрация от Вебериански тип, все още не е започнало в българския преход, но съществуват силни мотиви да се опита такова движение.

³⁹ За ценностите в преходните страни вж. Rose, 1998; за подходите на лидерите вж. Elster, 1998.

Признания:

Благодаря на Бойко Атанасов, Валентин Вълов, Wilko Letterir (дискусант) и участниците в конференцията по икономическо представяне, икономическа политика и политическа култура за полезните коментarii и корекции. Студията се разви в дискусии с Bernhard Neumarker. По-ранна версия беше представена на конференцията по икономическо представяне, икономическа политика и политическа култура, 03.02-06.02.1999г. в Ротердам.

Литература

- Alesina, A., Drazen, A., 1991. Why Are Stabilizations Delayed? *American Economic Review* 81, 1170-1188.
- Bates, R.H., Greif, A., Levi, M., Rosenthal, J.-L., Weingast, B.R., 1998. *Analytic Narratives*. Princeton University Press, Princeton.
- Becker, G.S., 1983. A Theory of Competition among Pressure Groups for Political Influence. *Quarterly Journal of Economics* 98, 371-400.
- Becker, G.S., 1985. Public Policies, Pressure Groups, and Dead Weight Costs. *Journal of Public Economics* 28, 329-347.
- Blanchard, O., Kremer, M., 1997. Disorganization. *Quarterly Journal of Economics* 112, 1091-1125.
- Bristow, J.A., 1996. *The Bulgarian Economy in Transition*. Edward Elgar, Cheltenham, England.
- Coughlin, P., Mueller, D.C., Murrell, P., 1990. Electoral Politics, Interest Groups, and the Size of Government. *Economic Inquiry* 28, 682-705.
- Dobrinisky, R., 1997. Transition Failures: Anatomy of the Bulgarian Crisis. WIIW (Vienna Institute for Comparative Economic Studies), paper #236.
- Elster, J., Offe, C., Preuss, U.K., 1998. *Institutional Design in Post-Communist Societies: Rebuilding the Ship at Sea*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Enev, T., Koford, K., 1997. Incomes policies in Bulgaria. In: Jones, D.C., Miller, J.B. (Eds.), *The Bulgarian Economy: Lessons from Reform During Early Transition*. Ashgate, Aldershot, U.K.
- Feld, L.P., Kirchgässner, G., 1999. Direct Democracy, Political Culture, and the Outcome of Economic Policy: Some Swiss Experience," paper presented at the Conference on Economic Performance, Economic Policy and Political Culture, Rotterdam, February.
- Hillman, A.L., Mitov, L., Peters, R.K., 1995. The Private Sector, State Enterprises, and Informal Economic Activity. In: Bogeti, Hillman, A.L. (Eds.), *Financing Government in the Transition: Bulgaria: The Political Economy of Tax Policies, Tax Bases, and Tax Evasion*. World Bank, Washington, D.C.
- Koford, K., 1982. Centralized Vote Trading. *Public Choice* 39, 245-268.
- Koford, K., 1993. The Median and the Competitive Equilibrium in One Dimension. *Public Choice* 76, 273-288.
- Koford, K., Miller, J.B., 1998. Contractual Enforcement in an Economy in Transition. Unpublished working paper, Department of Economics, University of Delaware.

- Koford, K., Tschoegl, A.E., 1999. Problems of Bank Lending in Bulgaria: Information Asymmetry and Institutional Learning," MOCT/MOST 9, 123-151.
- Kuran, T., 1989. Sparks and Prairie Fires: Theory of Unanticipated Revolutions. *Public Choice* 61, 41-74.
- Kuran, T., 1995. *Private Truths, Public Lies: The Social Consequences of Preference Falsification*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Lampe, J.R., Jackson, M.R., 1982. *Balkan Economic History, 1550-1950: From Imperial Borderlands to Developing Nations*. Indiana University Press, Bloomington.
- Li, D.D., 1998. Changing Incentives of the Chinese Bureaucracy. *American Economic Review* 88, 393-397.
- McGuire, M.C., Olson, M., Jr., 1996. The Economics of Autocracy and Majority Rule. *Journal of Economic Literature* 24, 72-96.
- Melone, A.P., 1998. *Creating Parliamentary Government: The Transition to Democracy in Bulgaria*. Ohio State University Press, Columbus.
- Miller, J.B., 1997. Price index gap in Bulgaria. In: Jones, D.C., Miller, J.B. (Eds.), *The Bulgarian Economy: Lessons from Reform During Early Transition*. Ashgate, Aldershot, U.K.
- Mitov, L., 1995. Excise Taxation of Fuel: A Case Study of Lost Revenue. In: Bogeti, Hillman, A.L. (Eds.), *Financing Government in the Transition: Bulgaria: The Political Economy of Tax Policies, Tax Bases, and Tax Evasion*. World Bank, Washington, D.C.
- Moser, C.A., 1994. *Theory and History of the Bulgarian Transition*. Free Initiative Foundation, Sofia.
- Neumärker, B., 1997. *Towards a Political Economy of Privately Provided Public Goods*. Discussion Paper 04-97, Ruhr-Universität Bochum.
- OECD, 1997. *OECD Economic Surveys 1996-1997: Bulgaria*. OECD, Paris.
- OECD, 1999. *OECD Economic Surveys 1998-1999: Bulgaria*. OECD, Paris.
- Olson, M., Jr., 1965. *The Logic of Collective Action*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Olson, M., Jr., 1995. Why the Transition from Communism is So Difficult. *Eastern Economic Journal* 21, 437-462.
- Ostrom, E., 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Palairat, M., 1997. *The Balkan Economies c. 1800-1914: Evolution without Development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pundeff, M.V., 1993. *Bulgaria in American Perspective: Political and Cultural Issues*. Sofia University (St. Kliment Ohridski) Press, Sofia.
- Roberts, P.C., 1969. The Polycentric Soviet Economy. *Journal of Law & Economics* 12, 163-180.
- Rose, R., Mishler, W., Haerpfer, C., 1998. *Democracy and Its Alternatives: Understanding Post-Communist Societies*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Rosefield, S., 1999. Russia's Warped Transition: The Destructive Consequences of Ethically Unconstrained Utility Seeking. *Eastern Economic Journal*, forthcoming.

- Schnytzer, A., Šušteršič, J., 1998. Why Join the Party in a One-Party System? Popularity versus Political Exchange. *Public Choice* 94, 117-134.
- Verheijen, T., Dimitrova, A., 1996. Private Interests and Public Administration: The Central and eEast European Experience. *International Review of Administrative Sciences* 62, 199-218.
- Weingast, B.R., 1997. The Political Foundations of Democracy and the Rule of Law. *American Political Science Review* 91, 245-263.
- Weingast, B.R., Marshall, W., 1988. The Industrial Organization of Congress. *Journal of Political Economy* 96, 132-163.
- Wittman, D., 1995. *The Myth of Democratic Failure: Why Political Institutions are Efficient*. University of Chicago Press, Chicago.
- Wyman, M.L., 1998. The Political Economy of Bulgaria's Peculiar Post-Communist Business Cycle. *Comparative Economic Studies* 40, 5-42.
- Yin, C-C., 1998. Equilibria of Collective Actions in Different Distributions of Protest Thresholds. *Public Choice* 97, 535-567.